

Záróbeszámoló a „Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták a 17-20. századi Magyarországon” című OTKA pályázat (azonosító K 83 521) 2011-2015. közötti munkájáról, a vállalt feladatok teljesítéséről

A kutatócsoport a pályázati időszakban az előzetes tervek szerint folytatta munkáját, a vállalt részterületek szerint mindenki levéltári kutatómunkát végzett, s kutatásainak eredményeit publikálta. Az OTKA támogatásával *Pál Judit* és *Ballabás Dániel* 2011-ben 10 napot kutatott Budapesten a MOL-ban – (Belügyminisztérium K 150 Általános iratok és K 148 Elnöki iratok). *Jeney-Tóth Annamária* és *Papp Klára* 2012-ben Kolozsváron, a Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságán (Keresdi Bethlen és csombordi Kemény család It., Jósika hitbizományi It.), s az utóbbi Eperjesen a Drugeth levéltárban is dolgozott. *Kónya Péter* és *Püski Levente* a MOL-ban, *Orosz István* a MOL filmtárában, *Egyed Emese* a párizsi nemzeti könyvtárban, *Pál Judit* Bécsben, a Haus-, Hof- und Staatsarchivban, a Kabinetiroda anyagában, majd Kovásznán, az Apor család levéltárában folytatta kutatásait. 2013-ban *Egyed Ákos*, *Jeney-Tóth Annamária* és *Papp Klára* Kolozsváron, *Egyed Emese* marosvásárhelyen és Budapesten, *Barta János* és *Pál Judit* Bécsben kutatott. 2014-ben *Papp Klára* Kolozsváron, *Pál Judit* a Belügyminisztérium anyagában a MNL OL-ban és Bécsben.

Jeney-Tóth Annamária forrásfeltárást végzett a Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán, a Kemény család csombordi levéltárában, a Keresdi Bethlen család és a Kemény család csombordi levéltárában, illetve a MOL anyagában az F 2 (II–VI. k.), F 15 (XV–XIX. k.) a gyulafehérvári káptalan és a kolozsmonostori konvent protokollumaiban. 2013-ban a Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságán kutatott: 1) a Jósika család hitbizományi levéltára, No. 782–784. Mikola János iratai 1614–1635, No. 789. Nagy Pál hunyadi birtokainak iratai 1607–1748, No. 523. Bálpataki (de Borberek) Jánosné iratai 2) Thorma család levéltára No 193. Tóth család iratai 1529–1808, No 194. Pongrácz család iratai, No. 198. Kun család iratai, No. 200. Ukitewitch család iratai, valamint a Kemény család csombordi levéltárából néhány oklevele.

A pályázati időszakban sikeresen elvégezte Báthory Gábor és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmek korának udvartartása, személyzetének feldolgozását, különös tekintettel a nemesifőnemesi szolgálattévőkre a számadások jegyzékei alapján. A 17. századi eleji Erdélyben még nem léteztek a későbbi arisztokrata címek, így az arisztokrata családok megkülönböztetése sem volt egyszerű. A kolozsvári számadáskönyvekben lévő adatsorokat ezért mindenképp össze kellett vetnie az Erdélyi Királyi Könyvekben, valamint a Gyulafehérvári Káptalan jegyzőkönyveiben előforduló címekkel (egregius, generosus, magnificus). E két forráscsoportban vizsgálta meg az udvari szolgálattevőkre (udvari szolga, udvari főember szolga) vonatkozó iratokat (Donatio, adásvételi szerződések, végrendeletek, protestációk) is.

Papp Klára kutatásokat folytatott a kolozsvári levéltárban a Jósika család hitbizományi levéltárában az erdélyi Csákyak tevékenységével kapcsolatban. A forrásokat – elsősorban a család gazdálkodásával összefüggő iratanyag – feldolgozta a 2011 végére elkészült monográfia kéziratában. Folytatta a kutatást a rokon családok iratanyagában is, a családi levelezésből 5 csomó anyagát fényképezte, amelyeknek feldolgozását több tanulmányban elvégezte.

A kolozsvári levéltárban elsősorban a Jósika hitbizományi levéltárban, de az iktári Bethlen és a Haller iratok között is kutatott. Kiemelten vizsgálta és elemezte az 1802-ben házasságot kötött Csáky Rozália és Jósika János családi kapcsolatait, gyermekeinek neveltetését, a gyermekek gyógyításának problémáit, a szülőkkel folytatott levelezést, a házaspár társadalmi kapcsolatainak körét. Feltárta Jósika János apja, Jósika Antal kolozsi főispán kéziratban maradt

tervezeteinek anyagát, azokat elemezte, s a kéziratot Tóth Orsolyával közösen külön kötetben megjelentette.

Eperjesen a Drugeth levéltár 17. századi iratait vizsgálta, elsősorban a család homonnai birtokát a 18. században házasság révén megszerző gróf Csáky család szempontjából. Tanulmányokat készített – a Bécsben őrzött szepesmindszenti levéltárban fennmaradt levelezés (Károlyi, Pálffy, Kébell stb.) alapján Csáky Imre váradi püspök és kalocsai érsek tevékenységéről, a katolikus megújulást Debrecenben elősegítő törekvéseiről s arisztokrata barátaihoz fűződő kapcsolatairól.

Egyed Emese a francia-magyar kulturális transzferek keretébe illesztette a széki Teleki családdal kapcsolatos kutatásait abból a hipotézisből kiindulva, hogy a 18. században a francia a tudományos és művészeti kommunikáció nyelve. Másrészt a széki Teleki család különböző tagjait komparatív párokba, csoportokba rendezve sikeresen haladt a kendilónai ág irodalmi-kulturális szerepének megértése és megjelenítése felé is. Gróf széki Teleki Józsefnek a francia nyelvű kultúra terjesztésében vitt szerepét Jean-Jacques Rousseau, Voltaire és Diderot viszonyában vizsgálta. Diderot drámakoncepciójának nevelő célzatát kutatásai nyomán összekapcsolhatónak látja Teleki József főispán és Pesten, Szirákon, Gernyeszegen szalont tartó főnemes kultúrpolitikai tevékenységével.

A széki Teleki család kortársi tagjainak pályáját vizsgálva Teleki Ádám unokaöccsére, az ifjú gróf Teleki Domokosként ismert tagjára, Teleki Sámuel fiatalon elhunyt fiára, a Jénai Mineralógiai társaság első elnökére külön figyelve ennek *A Spanyolok Mexicóba* című, kéziratban marad drámáját vizsgálta a felvilágosodás eszméi szempontjából, egybevetve a rá vonatkozó (baráti hangú) cenzori jelentéssel is. Erről a drámáról előadást tartott a Nyitrán szervezett nemzetközi színháztudományi konferencián *Emberi részvét, emberjogi gondolat. A Spanyolok Mexicóba* (1791) címmel.

A Telekiek kendilónai életvitele konkrétumára is utal gróf Teleki Lászlónak, Teleki József fiának 1801-ben publikált hosszúverse, amelyet felesége tiszteletére összeállított könyvébe illesztett. Ez a költemény önmagában is jelentős, de referenciális jelentése révén külön értékkel rendelkezik. A költeményről tudományos konferencián mutatott be elemzést.

Egyed Emese a budapesti Ráday Gyűjteményben a széki Teleki család kendilónai könyvtárát vizsgálta, s a marosvásárhelyi Állami levéltárban kereste a családtörténet dokumentumait. megvizsgálta a Teleki család birtokpereit is (OSZK-ban pl. id. Teleki Ádámnak a Csuda-balla nevű pusztáért való perére vonatkozó anyaga). Egy másik fontos per a kendilónai birtokot érinti, amely birtokot a Haller családtól kapta Teleki Mihály, mivel közbenjárt az egyik Haller családtagnak a török rabságból való kiváltása érdekében. A Haller-leszármazottak azonban ezt nem akarták elismerni. Végül császári leirat döntötte el a Telekiek javára a pert. A harmadik viszály abból származott, hogy borosjenei Székely László megszerezte a Teleki család bizonyos „leveleit”, amelyeket nem adott vissza, és amelyeket a Református konzisztórium Székely László elhunytá után szerzett meg és juttatott vissza jogos tulajdonosának, a széki Teleki családnak, id. Teleki Ádámnak. Folytatta a „100 esztendő Kendilónán” című adatgyűjtést illetőleg a személyi katasztert.

Kónya Péter főleg az Eperjesi Állami Levéltárban kutatott, a Drugeth és Sztáray család levéltárában, valamint a BAZM Levéltárban, Sátoraljaújhelyben. Témája volt az arisztokrata családok szerepe – a Drugethek, Csákyak, Van Dernáthok és Sztárayak – a mezővárosok (Homonna, Nagymihály, Szobránc) 17–20. századi fejlődésében. Ezen kívül még a TiREL-ben (Tiszáninneri Református Egyház Levéltára) tanulmányozta az arisztokraták szerepét a kálvinizmus terjedésében Felső-Magyarországon.

A felvidéki arisztokrácia gazdálkodásának sajátosságai mellett kutatta a nagybirtok szerepét a protestáns egyházak támogatásában, amelyről 2012 novemberében, Debrecenben előadást is tartott.

Barta János a 2009-ben megjelent, Zemplén megye 18. századvégi társadalmát feldolgozó könyvéből („Ha az útas Zemplén megyét vizsgálja”) kimaradt részletek kutatását folytatja. Vizsgálatai alapján olyan kérdésekre adott választ, hogy milyen arányban birtokolták a földet a változatos felszínű Zemplén megye egyes kerületeiben a nagybirtokosok (alapját az úrbéri tabellák, valamint a II. József korabeli kataszteri összeírás adja), hogyan részesültek a különféle jövedelmekből (az 1800-i nemesi jövedelem összeírás alapján), egyáltalán milyen földrajzi környezetből kerültek ki a megye extraneus szőlőtulajdonosai) stb.

Számítógépes rendszerébe excell táblázatok formájában bevezette és feldolgozta a sátoraljaújhelyi levéltárban (új nevén: Magyar Nemzeti Levéltár Sátoraljaújhelyi Levéltára) található három, országosan is egyedülálló forrás: Nemesi ingatlanok felmérése terményadózás céljaira 1789–1790.; Lista insurrectionalis pro Anno 1797 valamint Liber obtingentialis Insurrectionis 1800 anni (jelzetük: IV-A 2003/b. Zemplén megye II. József-féle közigazgatásának iratai 1786–1790, 96. és 97. kötet; IV-A 2005/e. Zemplén vármegye adószedőjének iratai 1553–1848. Nemesi birtokosok és jövedelmek összeírása járásokként, 1. és 4. doboz) adatait, amelyek több változatban is betekintést engednek a megye 18. századvégi nemesi társadalmának vagyoni és jövedelmi viszonyaiba.

A fent jelzett, általa készített excell adattár anyagának az arisztokráciára vonatkozó adatai alapján állította össze a 2012. október 5-én, a kolozsvári arisztokrácia konferencián tartott előadását. Címe: A hegyaljai szőlőbirtokok vonzáskörzete. Adatai alapján táblázatban és térképen tudta bemutatni, hogy az ország mely részében lakó nemeseknek volt hegyaljai szőlőbirtokuk ill. arról mennyi jövedelmük származott. Következtetése az volt, hogy míg a környező megyék köznemesei számára a hegyaljai szőlő jó jövedelemforrásnak számított, addig az ország távolabbi vidékein lakó arisztokraták inkább csak a presztízs miatt ragaszkodhattak gyakran jelentéktelen itteni szőlőjükhöz.

Barta János a zempléni összeírások alapján az elemzések mellett egy jelentős terjedelmű adattárt állított össze, amelyet a pályázati ciklus végére külön kötetben jelentetett meg.

A hosszan tartó alapos munkán túl Bécsben, a Hofkammerarchivban kutatta a Mária Terézia uralkodása alatt életre hívott az osztrák örökös tartományok-beli mezőgazdasági társaságok megalakulásának, működésének sajátosságait. Megállapította, hogy az arisztokraták valóban komolyan vették az ösztönzést, sokan vettek részt közülük a társaságokban, s sok vonatkozásban igyekeztek megfelelni a királynő elvárásainak.

Orosz István levéltári kutatásait a helyi levéltárakban és a MOL mikrofilmanyagában végezte. Foglalkozott a zempléni nemesi családok 18–19. századi történetével, főleg a hegyaljai szőlőbirtokaik helyzetével, s alapos kutatásokat végzett a Tokaj-Hegyalján szőlőbirtokos arisztokraták szőlőgazdaságainak működésével kapcsolatosan, valamint folytatta Széchenyi gazdasági nézeteinek feltárására vonatkozó korábbi vizsgálatait is.

Támogatója volt a 90 éves nyugalmazott kolozsvári főlevéltáros, Kiss András emlékkötete megjelenésének, amelybe a kutatócsoport tagjai közül többen küldtek tanulmányokat, s ő írta a kötet előszavát.

Az eperjesi konferenciára készített elemzésében, majd a kötetben megjelent tanulmányában azt vizsgálta meg, hogy a Rákócziak családjának két tagja, György és a korán meghalt Pál miként jelentek meg egy hegyaljai mezővárosban a református vallás pártfogójaként és hogyan teljesítették azt a feladatukat, hogy atyai gondoskodással kell jobbágyaik sorsát irányíta-

niuk. Arra az eredményre jutott, hogy a fejedelem gazdag ajándékokkal halmozta el a protestáns mezőváros lakóit, amit katolikus testvére ugyan nem követett, de a vallásháborúk korában sajátos jelenségként nem is akadályozott meg, sőt testvérével együtt segítette a reformátusokat abban, hogy a török elleni védekezésben fontos tornyot építsenek templomukhoz.

Zempléni kutatásainak egy sajátos területe is akadt, a 17–18. század fordulóján élt Dercsényi János, egy „homo novus” életútját vizsgálta, aki felvidéki szász polgár gyermekeként lett orvos és megyei fizikus a vármegyében. A hegyaljai bortermelés jeles szakértőjévé vált és a timsógyártás hazai úttörőjévé. Nemességet szerzett, majd több falu birtokosaként emelkedett a Bereg megyei arisztokrácia soraiba és lett királyi tanácsossá. Dercsényi János életútja is jellegzetes lehet a hazai arisztokrácia társadalmi viszonyainak vizsgálatában.

Tanulmánykötetet jelentetett meg Debrecen történetéből, amelyben különösen kiemelt szerepet kapnak a nemesi földbirtok- és vagyonszerzések, az arisztokratáknak a város vezetésében vállalt közéleti-politikai feladatai.

Velkey Ferenc több tanulmányt jelentetett meg Széchenyi István gróf társadalmi-közéleti-magánéleti szerepeiről, s hatékonyan vonta be az arisztokrácia-kutatásokba három tanítványát is.

E műhelymunka során készült el egy közös tanulmánykötet kézírata „*Nincs egy igaz barátom se!*”. *Tanulmányok Széchenyi István politikai kapcsolatainak történetéhez* címmel, amely a *Speculum* sorozat önálló köteteként jelent meg.

Velkey Ferenc előtanulmányokat és elemzéseket készített ahhoz az átfogó vizsgálathoz, amelyben Széchenyi és Kossuth első „személyes” találkozását, „a Kaszinó-jelenetet” (Kossuth 1836. május 29-i „kiebrudalásának” történetét) dolgozta fel. Döntően arra a kérdésre irányultak kutatásai, hogy mennyiben tekinthető exkluzív klubnak, a magyar mágnás társadalom reprezentációs terének a Nemzeti Kaszinó. előtanulmányokat és elemzéseket készített Széchenyi István társasági és politikai kapcsolatrendszeréről, főúri mentalitásáról, és az általa kezdeményezett pesti Nemzeti Kaszinó társadalmi összetételéről.

Egyed Ákos a Mikó hagyaték feltárását végezte, illetve tanulmányozta a korabeli sajtótermékeket. Vizsgálatokat végzett az erdélyi arisztokrácia 19. század végi állapotáról, számáról, az arisztokrácia szerepéről a korszakban, s elemzését előadáson és tanulmányban ismertette. Vizsgálta a transzilvanizmus értelmezését, s Mikó Imre szerepét, következtetéseit tanulmányokban összegezte.

Ballabás Dániel kutatásaiban a dualizmus kori magyar főnemesség vagyoni differenciálódását tárta fel, melyhez a kiindulópontot a főrendiház 1885. évi reformja által bevezetett cenzus szolgáltatta (ezt követően csak azok a főnemesek maradhattak, ill. lehettek örökös jogon az országgyűlés második kamarájának tagjai, akik legalább 3000 forint földadóval megterhelt birtok tulajdonosai (haszonélvezői) voltak). A feldolgozott forrásokban többnyire pusztán csak nevekként szereplő személyeket egyenként beazonosította, egyéb információkat kapcsolt hozzájuk (pl. születési és halálozási adatok, családi kapcsolatok) és beépítette őket a főnemesség társadalomtörténetének kutatásához használt relációs adatbázis-rendszerbe. Ezen integrált adatkezelés következtében nemcsak egy behatárolt csoportként vizsgálhatók az érintettek, hanem pl. szűkebb családjuk, nemzetségi hovatartozásuk, ill. a teljes magyar főnemesség kontextusában is, a kutatás időhatárain belül bármely időmetszetben.

A főrendek adatbázisának elkészítéséhez levéltári és nyomtatásban megjelent forrásokat egyaránt használt. Előbbiek közül a főrendiház tagjainak – egyébként hiányos – nyilván tartó könyveit (MOL K 4 84., 85. k.) és az igazoló bizottság üléseinek jegyzőkönyveit (MOL K 3 85., 86. cs.) dolgozta fel, míg az utóbbiakból a főrendiház Naplójának és Irományainak köteteit. Az egyes személyekhez kapcsolódó további információkhoz természetesen számos

egyéb, elsősorban genealógiai jellegű munka bevonására is szükség volt. Elsősorban arra a kérdésre koncentrált, hogy az örökös jogú főrendiházi tagság feltételét jelentő vagyoni helyzethez mennyiben társult előkelő társadalmi állás? Ennek vizsgálatakor nem kívánt leragadni a hagyományos történeti-jogi rendies ízű kategorizálásnál, amely a dualizmus idején már nem feltétlenül jelentett csoportformáló tényezőt, hanem inkább a viselkedésszociológiai értelemben vett rendiség Max Weber által felvázolt értelmezését követte. Ez utóbbi szerint a rendi helyzet – egyéb ismérvek mellett – elsősorban az egymás közötti házasodásban ragadható meg. Jó indikátornak bizonyult még a származásvizsgálathoz kötött császári és királyi kamarási méltóság, illetve a feleségek esetén a palotahölgyi státus vagy a Csillagkereszt-rend viselése is. Forrás gyanánt különböző genealógiai munkákat, címtárakat és almanachokat dolgozta fel. Esettanulmány jelleggel, egy konkrét főnemesi nemzetség 1885 utáni főrendiházi reprezentációját vizsgálta meg. Bizonyította, hogy a magyar főnemesség földbirtokviszonyai és az azokat alakító tényezők jóval bonyolultabbak voltak annál, mintsem hogy leírhatóak lennének pusztán a főrendiházból 1885-ben kiesettek és megmaradtak arányával.

Pál Judit a Belügyminisztérium K 150 Általános iratok és K 148 Elnöki iratok anyagát, s a Román Nemzeti Levéltár Kolozsvári Fiókjában – a Jósika család hitbizományi levéltárában – Jósika Samu és Lajos levelezését kutatta. Levéltári kutatást folytatott Bécsben a Haus-, Hof- und Staatsarchivban, a Kabinetiroda anyagában, ahol több érdekes anyagot talált a 20. század eleji főispánokra vonatkozóan. Sepsiszentgyörgyön kutatott a Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Igazgatóságán, az Apor család levéltárában. Ezen kívül 2012 tavaszán lehetősége volt a kérdés szakirodalmának áttekintésére a bécsi Egyetemi Könyvtárban egy osztrák ösztöndíj segítségével.

Kutatásai két irányba terjedtek ki: egyrészt a 19. században az erdélyi politikai elit (képviselők, főispánok) vizsgálatára és ezen belül az arisztokrácia szerepére, másrészt a 20. században az erdélyi arisztokrácia hanyatlására, ill. felszámolására az első, ill. a második világháborút követően ennek mentalitástörténeti vonatkozásaira, ill. arra, hogyan tükröződik a jelenség az érintett generáció és utódaik emlékezetében (forrásai elsősorban a publikált visszaemlékezések és interjúk).

Püski Levente elsődlegesen a témához kapcsolódó levéltári források feltárását és feldolgozását végezte, melynek három fő iránya volt:

1. Az Andrássy-család tagjainak a kezében – a trianoni veszteségek ellenére – továbbra is jelentős földbirtokok maradtak. A Magyar Országos Levéltárban található anyagok egyrészt feltárják azt, hogy elsősorban Andrássy Sándor és közvetlen rokonai esetében milyen jellegű változásokra került sor a különböző vagyonátruházások és öröklések révén. Másrészt a tiszadobi hitbizományra vonatkozó terjedelmes irategyüttes tartalmazza azt a hosszú és kemény küzdelmet, melyet a család egyes tagjai – elsősorban Andrássy Gyula és örökösei, valamint Sándor vívtak egymással a tiszadobi uradalom birtoklásáért.

2. A kutatás emellett arra koncentrált, hogy a család egyes tagjai – elsősorban Andrássy Klára, Sándor és Mihály – közéleti tevékenysége milyen területekre terjedt ki. A források alapján jól kirajzolódik, hogy Klára elsősorban politikai téren bizonyult aktívnak. hosszú ideig a legitimista mozgalom egyik aktív tagjának számított, majd egyre inkább az antifasizmus lett politikai tevékenységének a meghatározó vonása. Ezzel szemben Sándor és Mihály a sportélet különböző szinterein játszottak fontos szerepet, utóbbi emellett a cserkészmozgalom szervezésébe is bekapcsolódott. A családtagok karrierje tehát meglehetősen sokszínű volt és egymástól eltérő motivációra és értékrendre épült.

Az Andrássyak a két világháború között c. téma kutatása során részben ennek a tevékenységnek a különböző területeit kutatta, elsősorban Andrássy Sándor és Mihály személyét helyezve előtérbe. Mindketten a hivatalos közélet ismert személyiségei voltak, akik elsősorban a sport-,

kisebbségben a politikai élet különböző területein játszottak komoly szerepet. A forrásgyűjtő és rendszerező munka az Országos Levéltárban található anyagokra koncentrált, annál is inkább, mivel a P 4 fondban mindkét mágnásnak jelentős irathagyatéka maradt fenn a témához kapcsolódva. A 1920-as évek végén ifjabb Andrássy Gyula kezdeményezte az egyik családi hitbizomány szabad birtokká nyilvánítását. Az egyszerűnek tűnő ügy hosszú, a Horthy-korszak második felén végighúzódó, családi viszályokkal tarkított, számos társadalmi és jogi kérdést felvető persorozattá bővült.

3. A kutatómunka a fentiekén túl egy további területre is kiterjedt, az I. világháború hatására. József Ágost főherceg a Horthy-korszakban a Habsburg család legismertebb és legnépszerűbb tagjának számított. Sokrétű közéleti szerepvállalásának egyik meghatározó részét jelentette az a tevékenység, melyet az I. világháborús megemlékezések kapcsán betöltött. Elsősorban az MTI híryanagát, valamint a korabeli sajtót felhasználva került sor József főherceg ezirányú közszerepléseinek feldolgozására. Ennek során többek között választ keresett arra, milyen tényezőknek köszönhetően vált a Habsburg főherceg az emlékműavatások szinte nélkülözhetetlen szereplőjévé, s népszerűségéhez miért nem társult hasonló méretű társadalmi-politikai befolyás. A két világháború közötti időszakban a magukat ellenforradalminak tekintő politikai erők számára megkerülhetetlen volt, hogy tisztázzák viszonyukat az 1918-ban meggyilkolt Tisza István személyéhez. A témáról 2011-ben áprilisában egy konferencián tartott előadást, melynek írásos változata 2012 márciusában jelenik meg egy tanulmánykötetben, „Tisza István emlékezete a két világháború közötti magyar parlamentben” címmel.

A programban meghatározott konferenciákon (Kolozsváron és Eperjesen, ahová előzetesen felkérést kaptunk) a kutatócsoport tagjai előadásokat tartottak. Az előre tervezetten túl 2011 augusztusában öten részt vettünk a kolozsvári Hungarológiai Kongresszus munkájában, előadásokat tartottunk (Jeney-Tóth Annamária: Fejedelmi szolgálatban: udvari személyzet Bethlen Gábor fejedelemsége idején, Papp Klára: Útkereső Csákyak és Püski Levente: Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus Lázár Andor visszaemlékezéseiben). Pál Judit önálló szekciót vezetett „A politikai integrációgyakorlatai” címmel, ahol maga is előadott (Erdélyi integrációja a kiegyezés után és az erdélyi képviselők), s Egyed Emese is külön szekciót vezetését vállalta „Magyar felvilágosodás” címmel, ahol előadást tartott („A műfordító felelőssége. Fekete János magyar „nótái” Voltaire-művekhez”). 2012. október 4–5-én Kolozsváron a BBTE Magyar Történelmi Intézete, az EME, a KAB Történelmi Szakbizottsága és a DE Történelmi Intézete „A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok.” címmel rendezett tudományos konferenciát, amelyen a az előzetes tervek szerint a pályázat résztvevői közül heten tartottunk előadást (Jeney-Tóth Annamária: Az udvari elit Báthory Gábor idején, Papp Klára: Egy 18. századi hagyatéka. Haller Kata 1752. évi összeírása és inventáriuma, Kónya Péter: Az arisztokrácia gazdálkodása Zemplén vármegyében a 18–19. században, Orosz István: Extraneus szőlőbirtokosok Tokaj-Hegyalján a 19. században, Velkey Ferenc: A Kaszinó, mint elit klub. Vizsgálat a (pesti) Nemzeti Kaszinó társadalmi reprezentációjáról, Egyed Ákos: Az erdélyi arisztokrácia száma és birtokviszonyai a 19. század végén, Ballabás Dániel: A Széchényiek az újjászervezett főrendiház örökös jogú tagjai között, Püski Levente: Az Andrássy-család tiszadobi hitbizományának kálváriája). 2012-ben a kutatócsoport tagjai a fentiekén kívül még 13 előadást tartottak, közülük három idegen nyelven.

2013. szeptember 12–13. Eperjesen adtunk elő, ahol „Műveltség és társadalmi szerepek: a 17–20. századi arisztokrácia műveltsége, művészetet és az oktatás fejlesztését, a birtokok építését, modernizációját támogató tevékenysége” címmel rendeztek konferenciát. Az OTKA pályázatban résztvevők közül az alábbiak tartottak előadást: Jeney-Tóth Annamária: Udvar és mű-

veltség a 17. századi Erdélyi Fejedelemségben, Orosz István: Templom és földesuraság egy hegyaljai mezővárosban, Kónya Péter: Az arisztokrácia és a nemesség szerepe az Eperjesi Evangélikus Kollégium létrehozásában, Barta János: Az arisztokrácia szerepe Mária Terézia mezőgazdasági társaságaiban, Papp Klára: Jósika Antal kolozsi főispán tervezete az erdélyi katolikus ifjúság oktatásáról, Püski Levente: Sporttól a politikáig: Andrásyok a két világháború közötti magyar közéletben. A kutatócsoport tagjai 2013-ban ezeken kívül még 9 előadást tartottak, ebből négyet idegen nyelven.

2014-ben a BTK fenállásának 100. évfordulója alkalmából a Debreceni Egyetemen nagyszabású, 11 szekciós nemzetközi konferenciát szerveztek, amelynek két történész szekciója (az egyik vezetője Papp Klára, fő előadója „Szőlőbirtokos arisztokraták Tokaj-Hegyalján” című előadásával Orosz István akadémikus) a „Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában. (Learning, Intellect and Social Roles: Aristocrats in Hungary and Europe.)” címet viselte, s a korai középkortól napjainkig vizsgálta az arisztokrácia történetét. A történész szekció azt állította a középpontba, hogy az arisztokrácia tevékenysége, közéleti szerepvállalása hogyan, milyen területeken érvényesült, s ehhez kapcsolódva tudásuk, műveltségük milyen feladatok ellátására, pozíciók birtoklására tette őket alkalmassá. A konferencián a nyitó, főelőadáson túl még heten adtunk elő. Barta János: „Arisztokraták Mária Terézia mezőgazdasági társaságaiban, Kónya Péter: Királyhelmec arisztokrata birtokosai, Jeney-Tóth Annamária: I. Rákóczi György familiárisai, Papp Klára: Egy arisztokrata család politikájának megalapozója: Jósika Antal kolozsi főispán tervezetei, Egyed Emese: Művelt nemesek és tudós pártfogoltak könyvkiadási szokásai a 18. századi Erdélyben, Egyed Ákos: Gróf Mikó Imre erdélyisége, Pál Judit: Arisztokraták a császár és király szolgálatában: Erdély két "kormányzója" a 19. század közepén címmel tartotta meg előadását.

Konferenciákon tartott előadások a fent jelzetteken kívül:

Egyed Emese

1. 2012. márc. 15 *Székely literátorok: program, írás, identitás*. Székely tudósok nemzetközi konferencia. Szervezők: Székelyudvarhely polgármesteri hivatala, MTA Bölcsészettudományi Intézet
2. 2012. márc. 31.: Gr. Gróf széki Teleki József magántanuló. Tudás és tanulás Neveléstudományi konferencia Kolozsvár (szervező: Babes-Bolyai Tudományegyetem Alkalmazott didaktikai Kar)
3. 2012. máj. 2.: *Gyulai Lajos Tymbaulese*. Bod Péter háromszáz éve Enyed–Magyarigen. Szervezők: a Bod Péter Alapítvány, a Bethlen Gábor Kollégium, a Károli Gáspár református egyetem Bölcsészettudományi Kara, a gyulafehérvári egyetem kutatóintézete
4. 2012. jún.7–8. *Kísérleti színház versben, argumentum ad rem*. Irodalom, test, emlékezet.
5. nemzetközi konferencia. Szervezők: BBTE Hungarológia doktoriskolája, ELTE BTK doktoriskolája, Pécsi Tudományegyetem doktoriskolája .
6. 2012. jún. 12 *La visite de l'aristocrate chez le sage Jean-Jacques Rousseau, penseur européen*. Szerv. BBTE Európai tanulmányok kara, Nemzetközi felvilágosodás-kutató munkacsoport
7. 2012. szept 5–7 *Emberi részvét, emberjogi gondolat. A Spanyolok Mexicóba (1790-1791) Színház határhelyzetben nemzetközi konferencia, Nyitra szervezők: Konstantin filozófus egyetem Nyitra*
8. 2012. okt 4–5. *La variante marxiste du Contrat social (Bucarest 1958, trad. Imre Mikò) et les décennies du sourire obligatoire en Rousseau et la guerre froide*. Greifswald Univ. De Greifswald

9. 2013. május 15. Magyar filius posthumus – Rodostótól Kolozsvárig. In. Az idő paradoxonai. A BBTE Magyar Irodalomtudományi Intézete 2013-as tudományos konferenciája;
10. 2013. július 5–6. Apák és fiúk a széki Teleki családban In Értelmiségi karrier, karrierminták, írói csoportosulások. Társadalomtörténeti és irodalmi reprezentációk július 5–6 a Nagyvárad Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv és Irodalomtudományi Tanszéke szervezésében
11. 2013. október 26–27. Verses riport a régi Erdélyből (1758) In A kulturális örökség és kutatás. A kolozsvári (romániai magyar) néprajzoktatás és kutatás története. a BBTE Antropológiai Tanszéke, a Kriza János Néprajzi Társaság, a Kolosvári Akadémiai Bizottság és az EME I. szakosztálya közös szervezésében.

Egyed Ákos

1. 2012. márc. 15–16., Székelyudvarhely, Székelyföldi tudományosság, székely tudósok. Tudománytörténeti konferencia. Előadás címe: *Székely történetírók és történetírás*. Ennek keretében különös hangsúlyt fektettem Hídvégi Mikó Ferenc, Orbán Balázs és gróf Mikó Imre tevékenységére.
2. 2012. okt. 2., Csíkszereda, EME-fiókegyesületének konferenciája. Előadás címe: Gróf Mikó Imre nemzetpolitikai nézetei.

Ballabás Dániel

1. 2012. máj. 9-én az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Intézetének "A katedra két oldalán" című előadásorozata keretében, A főrendiház változó tagsága a dualizmus korában címmel.

Pál Judit:

1. *Az erdélyi városok országgyűlési képviselője a kiegyezés után – „Ablakok a múltra”* – A Történelem Kar Magyar Tagozatának Tudományos Konferenciája, 2011. ápr. 2.
2. *Erdély integrációja a kiegyezés után és az erdélyi képviselők* - 7. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Kolozsvár, 2011. aug. 22–27.
3. *Staatsbeamter oder Klient? Ein „Vermittler” aus Ostungarn zwischen verschiedenen sozialen Normen – Normsetzung und Normverletzung. Alltägliche Lebenswelten im Königreich Ungarn vom 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts* – Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde – Eberhard Karls Universität Tübingen, 3–5. Nov. 2011.
4. *Az erdélyi társadalomtörténet-írás helyzete 1945 után* – Historiográfiai konferencia az 1945 utáni magyar történetírásról – szervezők: ELTE BTK Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszék, Debreceni Egyetem BTK „A magyar nemzettudat modernkori emlékezhelyeit kutató” Munkacsoport és a Historiográfiai Munkacsoport – ELTE BTK – Budapest, 2011. nov. 24–25.
5. *Elita politico-administrativă (comișii supremi) din comitatele de pe fostul Pământ Crăiesc în epoca dualistă* – a nagyszebeni Humán- és társadalomtudományi Intézet konferenciája, Nagyszeben, 2012. dec. 7.
6. *Zwei Gouverneure – zwei Integrationsversuche – zwei „imperiale Biographien”?* Karl Graf zu Schwarzenberg, Graf Emanuel Péchy und Siebenbürgen im Habsburgerreich, bzw. in der Doppelmonarchie – „Imperiale Biographien: Elitekarrieren im Habsburger, Russischen und Osmanischen Vielvölkerreich (1850–1918)” – Otto-Friedrich-Universität, Bamberg, 2012. júl. 19–21.
7. *Elita politică din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Az erdélyi politikai elit a 19. század második felében) – „Revoluții, Reforme, Modernități în lungul secol al XIX-lea”* – Atelier GRiP – New Europe College, Bukarest, 2013. jan. 18–19.

8. Az erdélyi örmények integrációja a 18–19. században – „A kulturális transzfer lehetőségei – Örmények Közép- és Kelet-Európában” – Budapest, 2013. ápr. 5–6. (OSZK, GWZO Leipzig)
9. The struggle of the elites on the periphery of the Empire. Nationalities and the union of Transylvania (Elitek harca a Birodalom periferiáján. Erdély uniója és az erdélyi nemzetiségek) – „On the Edge. Congress of the Humanities and Social Sciences 2013” - Hungarian Studies Association of Canada – University of Victoria (Canada), 2013. jún. 1–3.
10. Eliten und Parteienmobilisation in Siebenbürgen in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts – Politische Mobilisierung in Ostmittel- und Südosteuropa” – Herder Institut, Marburg – Institut für Ost- und Südosteuropaforschung, Regensburg – Marburg, 2013. jún. 13–14.
11. Monumentele în cinstea împărătesei Elisabeta ridicate în oraş ele din Ungaria la începutul secolului al XX-lea (Műemlékek Erzsébet királyné tiszteletére a magyarországi városokban) – Monumente. Tradiţie şi viitor – ediţie a XV-a (secţiunea: Viaţa a monumentelor urbane) – organizatori: Ministerul Culturii şi Patrimoniului Naţional, Complexul Muzeal Naţional „Moldova” Iaşi, Muzeul Unirii – Iaşi, Muzeul Unirii, 2013. okt. 14–17.

Püski Levente

12. Déri Múzeum, Debrecen, 2014. szeptember 17–18. „A világháborús emlékezés reprezentatív személyiség a Horthy-korszakban – Habsburg József főherceg.” címmel előadás A Nagy Háború és emlékezete. c. konferencián

Papp Klára

13. Csáky Imre püspök szerepe a katolikus egyház debreceni térnyerésében címmel 2015. június 12-én rendezett „A katolikus egyház története, térnyerése Debrecenben” c. konferencián

A kutatócsoport összesen nyolc könyvet jelentetett meg. Ezek közül kettő monográfia (Jeney-Tóth Annamária: „... Urunk udvarnépe ...” Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadáskönyvek tükrében, Papp Klára: Az erdélyi Csákyak), négy tanulmánykötet (A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok. Speculum Historiae Debreceniense 12. Szerk. Papp Klára és Püski Levente Debrecen, 2013., Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában. Speculum Historiae Debreceniense 18. Szerk. Bárány Attila, Orosz István, Papp Klára és Vinkler Bálint, Debrecen, 2014., „Nincs egy igaz barátom se!”. Tanulmányok Széchenyi István politikai kapcsolatainak történetéhez., Orosz István: A főnix és a bárány városa.) egy tanulmányt és adattárat közreadó (Barta János: „Ha Zemplin vármegyét az útas vizsgálja...2. Adattár) , és egy tanulmányokat és forrásokat közlő (Jósika Antal kolozsi főispán és írásai. szerk. Papp Klára és Tóth Orsolya) kötet. A négy közül két tanulmánykötet az arisztokrácia történeti szerepével foglalkozó konferenciák (eperjesi és kolozsvári) anyagára épül, egy a PhD hallgatókkal közös tanulmányokat tartalmaz, egy pedig a pályázat témavezetőjének önálló tanulmánykötete. A kutatómunka eredményeihez tartozik egy adatbázis (Ballabás Dániel) is. A résztvevők összesen 34 könyvrészletet jelentettek meg. (Csak az OTKA támogatásának feltüntetésével megjelent írásokat vettük számba.)

A kutatócsoport tagjainak publikációs aktivitása a következő:

Ballabás Dániel: 2 könyvfejezet

Barta János: 2 könyvfejezet és egy könyv

Egyed Ákos: 2 könyvfejezet

Egyed Emese: 2 könyvfejezet
Jeney-Tóth Annamária: 3 v könyvfejezet és egy könyv
Kónya Péter: 3 könyvfejezet
Orosz István: 4 könyvfejezet és egy könyv
Papp Klára: 7 könyvfejezet és egy könyv (ebből 2 könyvfejezet közlésre elfogadva)
Pál Judit: 5 könyvfejezet
Püski Levente: 3 könyvfejezet (ebből egy közlésre elfogadva)
Velkey Ferenc: 3 könyvfejezet

Pál Judit 2011-ben a pályázati témához kapcsolódva tartotta meg habilitációs előadását a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében „Elitkutatások Magyarországon. A politikai elit a 19. század második felében” címmel, amellyel elnyerte a dr. habil címet.

A Velkey Ferenc mellett működő hallgatói műhelyben két PhD hallgató elkészítette és megvédte értekezését: Brigovác László: Egy főúri portré a 19. századból. Andrássy György a reformkorban., Czinege Szilvia: Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré.

A kutatócsoport tagjai a vállalt négy éves programot a terveknek megfelelően teljesítették. A program alapján az arisztokrácia társadalmi szerepét, a műveltségük alapján vállalt feladatok körét, a változó életviszonyokat sikerült feltárnunk, amelynek fő területei a következők voltak:

1. Az erdélyi fejedelmi udvar, a hozzá kapcsolódó nemesség. Az udvar társadalmi felemelkedésben játszott szerepe. Az arisztokrácia és az udvar viszonya (Jeney-Tóth Annamária, Papp Klára)
2. Az erdélyi főnemesi családok társadalmi-politikai szerepvállalása, művelődési szerepköre (Egyed Emese, Egyed Ákos, Papp Klára, Pál Judit)
3. Az arisztokrácia uradalmainak működése a felvidéken és Erdélyben, hatása a mezővárosi fejlődésre (Kónya Péter, Barta János, Orosz István, Papp Klára, Püski Levente)
4. Az arisztokrácia és a felekezetek támogatása, a Homonnai Drugeth, a Rákóczi, a Csáky, a Jósika családok szerepvállalása (Kónya Péter, Papp Klára, Orosz István).
5. Arisztokrácia a politikában a reformkorban és a dualizmusban (Velkey Ferenc, Ballabás Dániel, Pál Judit). Politikai-közéleti szerepvállalás a két világháború között (Püski Levente, Pál Judit).

A kutatómunka során a kutatócsoport tagjai nagy alapkutatási hiányokat észleltek az erdélyi uradalmak anyagainak feltárásában, s az uradalomtörténetek feldolgozásában, amely területen sikerült jelentősen előrehaladniuk (Csáky, Jósika, Haller birtokok esetében), de még igen sok feladat maradt hátra. Ugyancsak jelezni szeretnék a feltárás fennmaradó lehetőségeit a főúri kapcsolatok részleteinek kutatásában is, amely két terület kutatására, tekintettel a kapcsolattörténet nemzetközi vonatkozásaira is többen egy újabb pályázat keretében szívesen vállalkoznának.

Debrecen, 2015. október 27.

Dr. Orosz István akadémikus
a kutatócsoport vezetője